

VAMBOLA RAUDSEPP

Om tullu' aig

On tulnud aeg

VÕRO KIIL OM LÕUNAEESTI KEELIST KÕGÕ SUURÕMB, TÄL UM PIA 75
000 KÕNÖLÕJAT. VÕROKEELINE AOLEHT OM UMA LEHT.

1885.AASTAL OM PÄRI VÕROKEELINE AABITS JOHANN HURDA WASTNE
WÕRO KEELI ABD RAAMAT.

VÕRU KEELE OSKAJA-KÕNELEJA ON EESTIS, SO OMA KODUS
KAKSKEELNE. OHUSTATUD VÄIKEKEEL VAJAB PIDEVAT KASUTAMIST,
SO RÄÄKIJATID, KEELE KIRJASÕNAS VÄLTENDAJATID JA SELLE KEELE
ARENDAJATID, PÜHENDUNUID FILOLOGE.

VÕRU, EESTI JA SOOME KEELE KOOS KÄSITLEMINE AVARDAB
KASUTATAVAT SÕNAVARA.. SEDA ON PÜÜTUD JÄRGIDA KA ESITATUD
VÄRSIRIDADES.

Vambola Raudsepp (1941). *Prof DSc (econ, Peterburg 1983)*. Sündinud Võrumaal Urvaste kihelkonnas Sõmerpalu vallas raudteelase perekonnas. Õppinud TTÜ majandusteaduskonnas ja doktorantuuris Peterburis. Kauaaegne rahandusõppejõud TÜs. Koduloo- ja genealoogiahuviline. Huvialadeks võru, eesti ja soome keel.

Vambola Raudsepp (1941). Prof DSc (econ, Pietari 1983). Syntynyt Urvasten seurakunnassa Sõmerpalun kunnassa rautatiehenkilön perheessä. Opiskeli Tallinnassa taloustieteitä sekä tohtorin tutkinnon Pietarissa. Pitkäaikainen finanssiopettaja Tarton yliopistossa. Harrastusten sukututkimus sekä võru, viro ja suomi.

**Yksinäisen ympäriltä.
Piti oppia kotona,
Oman aitan orrel alla,
Oman äitin värttinöillä.
Kalevala.**

AD 1640

**Ku' Gutsloff, Urvastõ kerkoherr,
Piiblit mi' kiilde tahtsõ panda,
sis arva-es kiäki, määrest rikkust
ta võis Tartto-Võromaalõ anda.**

**Oll' palvin Urvastõ uma rahva miilt
ja nii sai Jumalõgõ kõnõldõ uma kiilt.
Peräst Piibel paksus raamatus sai
ja kirä'sõna kuuli oppuses võeti.**

**Esi ta Talnan katku kuuli. Unohtetti.
Kogonesti töösõ mehe' suurõs tetti.**

Antroopsus

**Tahtekindel oodatud tulemine:
Inimlaps, kes loodud aduma,
rügama, võitlema, valitsema.**

**Ajalik, vajalik, valuline lahkumine.
Olevast lõputu kaugenemine.**

**Troost olijale, jääjale:
kuniks leidub meenutaja,
ärataja, arhiivide avaja -
pole läinud veel lahkuja.**

Veimevakk

Kadri Kingule

**Esä viietselt ilma jäi uma imäst,
tuust valust es kõnõlõ ta inämb.
Ku' aarõt hoidsõ ta veimevakka,
miä käkse är' kodotarõ lakka.**

**Oll' pruudi ihovara rikkus sääl,
Paistu esätalon tettü näputüü.
Undruk, miä lendli tsõõri kiigu pääl
ja ehte', miä läiksivä' Jaaniüül.**

**Sis Võromaa peigmiis ta löüdse,
tuugõ kogo uma elo köütse.
Altari iin valgõn pruudikleidin pilt,
miä veimevakan sais ku' ao'tu hetk.**

**Tull' perenaanõ uue kodo tallo,
kos egä päiv tüüd armõdu pall'o.
Viil pereelo - üts lõpudu huul;
äkki "latsõsängü" kustu küünlakuul.**

Ajalik

**Oma ahastust näitab porikuu:
rajus rähkleb vana raagus puu.
Keegi vaevu tast hoolib,
saati tulu veel loodab.**

**Õiteilu ja viljad kõik andnud.
Torm lehedki kaugusse kandnud.**

**Pole tänatud. Ega ta oodanud.
Tühisust, andetust talunud.**

**Karmi valiku ette nüüd pandud:
aeg sai täis, liisk on langenud.**

Taivapoolõ palvõn käe'

**Mõtsaveeren läbi silmäudu näe,
kos vana talotarõ varõmilt,
ku' taivapoolõ palvõn püstü käe' -
Taivaesä andõsta mi' patu vanõmbilt.**

**Pildiraamat siin üts elohetk -
noorik tallo tull', nuur peremiis hobu kõrval;
viil perepilt sainakellä all - ku' igävikku hetk.
Kullõ! - esiki latsi naar kost kõrvu.**

**Oll' Issanda karistus tuu ränkrassõ talotüü -
taivahe vaeslatsõ imä võtsõ.
Är' kustu ta ku' jõuluküünäl talvõ-üün.
Peräst viil esä võeti ilmasõtta.**

**Kerkoherr' - pallõsi kodolõ kaitse.
Näet, varas tallist noorõ täku vei.
Et põld annas tagasi tuu väiko,
miä sügüsel maaha külvätüs sai.**

**Kalmukünka rian, egä manu astu -
rahu, uue kodo löüdnü oll'i, lännü vaiv.
Egäle kimp kullõrkuppõ - võtkõ vastu;
vast miilde tulõ kodotalo, vain.**

Aja lugu

*Eksleme juhuste
jalgradadel*

**Keskööl päev lüüakse lukku,
läheb iga sündmus ajalukku.
Aastad kõigil ühepikkused,
erinev nende sisu ja rikkused.**

**Hiljem seiku neist valitakse.
Sobivalt ümber kirjutatakse,
akuutselt mõtestatakse.**

**Tekib tõde igale, igaks juhuks.
Pööraste muutuste puhuks.**

Nii om säetü

**Küll latsöpölvön ikkõ sai,
ku' tsiukõsõ kull är' vei,
vai susi võsan tallõ' sei'.**

**Latsökõnõ - om nii säetü
Taivaesä indä puult:
ku' ilma tulõ väiko, väeti,
är' süvväs kõvõmba suun.**

**Jäi miilde imält saadu oppus:
om kur'äst luudu taa ilm -
tuuperäst armas, illos ja julm.**

Vääramatus

Usk, lootus, armastus; suurim neist on armastus. Korintlastele 13:13.

Usun: keegi kõrgelt me samme seab - kostab, mis tegema peab.

Loodan: mäest üles ta meid veab ja paremaid lahendeid teab.

Armastuses usun, loodan, et ongi siin õnnistet elus seatud kõik nii.

Avvujärg

**Ku' kolm Hommugumaa Tarka
tullivä avvü andma imäle ja latsölö,
sis' oll' tuu üts tõsinõ ast,
et avvujärjele saiva ja säääl omma -
imä ja hällün lats.**

**Ja nii on tuu ka mi' umal maal
kallis väärtus ja kummõ.**

Minu tee

Domine Iesu Christe, Fili Dei, miserere mei peccatoris.

Jeesus Kristus, Jumala poeg, halasta minu peale.

**Hämarduv sügistaeva laotus;
noorusaja võimaluste kaotus.
Oli tõusuteel kõrgel püüdluste lipp,
ees udulooris sinev mäetipp.**

**Õnneks Peetrilinna vaimu suurus
avanes seelses doktorantuuris.
Aastaid head maailmateadust
saatis isetu inimlik headus.**

**Ahistatud anded - ajastu peegel;
käsijalus ahelad - raudne reegel.
Imetleti talente, mitmekeelsust,
maailmakodanike eestimeelsust.**

**Taluti perverssuse tõlgendamist,
mitte genuiinset õigustamist.**

**Toonast ühist minevikku seob,
valiku võimalusteta teod.**

**Liivakell armetult aega möödab,
tööpinges keskiga meist möödub.
Veel tahe rühkida, väsinud ast,
õlgu rõhub möödaniku raske last.**

**Õlul tehtu ja tuleviku taak:
tulijad tõusevad kõrgemale;
näevad ja jõuavad kaugemale.**

Jõuluaig

Aasta viimädsel külmäl kuul,
ku' säräs vaigunõ kuusõpuu;
uma usun ütli naabri Ats,
et ilma sünnüs üts õnnis' lats.

Tulõ teile Tagamõtsa tarrõ,
suurdõ perre, hällü Jõuluüül.
Uma pääle tuu lats kõik võtt'
inemiste lunastuse tüü.

Om Jõuluüü õnnis' üle ilma.
Ku' vaba Soomõ raadiun
laulsõ kerkokuur "Pühä üüd",
sis imä rätinukagõ pühkse silmä.

Nüüt mitmit Issanda aastit lännü,
kurbdust ja õnnõ olõmi nännü.
Tagamõtsa ammu jo varõmin,
tullu' Lunastaja iks mi' süämin.

Apolloni mõõt

Siiras südamesoov -
koos avastada maailma
prantsatas pettuse silma.

Sai loodud ideaalist
aadete tugevusproov.
Särava nooruki ulme
klirises kildudeks
vastu kirtsus kulme.

Killud sildadeks -
hinnaks haihtunud isiksus?
Jääb alles Apolloni mõõt.

Jõulutunnõ

Kuivist ossõst tei praksuva lõkkõ,
nii hämärän mõtsan sai valgõ tsõõr.
Tulõ man tulõva hellä möttö,
ja puhas latsõ-iä jõulurõõm.

Üts puu raksat', sis vakka jäi tuul,
sääi heitü vast mõni lind vai luum.
Tsõõrin tõrvanõ õhk - külm ja värsket,
om miil ja möttö lumitsõ, karskõ.

Kipõlt kell jo kesküüni lännü,
aig virgudõ ja kodotiid minnä.
Lõkõ ja jõulupuu' jäävä' mõtsa,
üttegi kuuskõ taha-i tarrõ võtta.

Kalmuküünal Jõuluõõs

Jõuluhämaras lumise
kalmu ees põlev küünal.

Taamal kaduvas kaks,
tumedas - ema ja laps.

Mõtteis tardunud pilk,
hetk küünlaleegis kinni.

Kõik oli nii ammu, ammu.
Jõuluhämar kadus
kukesammul.

Päälekaibaja

Vei tüärlats punkrihõ süvvä'
uma vellile Keretü mõtsa.
Sääl NKVD ta kinni võtsõ.
Oll' tuu tegu päälekaibaja kaif,
Eesti häbüplekk, aga oldas' vait.

Kümme Siberi vangla-aastit,
tüärlatsõ tervüse laasti.
Tagasi tull', kodo viil lõi,
soojust perele ja vannulõ tõi.

Päälekaibajil-kaabakil parhillagi -
noil elo lill, ku' roosi äitsmin aid,
iks uma sõpru ringkaitse all.

Suitsiid

*1934.aastal sooritas Eestis
suitsiidi 337 inimest*

Laotas tiivad hiidlind üle talu,
pimenes Päike - jäi ahastus, valu.
Lahkus mees piiritus õiglase tões -
eluõigust piirati igas tema teos.

Tõde vihas tõusis, laotusse lendas,
kuni tappev tõde valis ohvriks ta enda.
Polnud õigustust Looja loodu mõrvas,
õiglane viha seda valu veel korvas.

Taunis pattu Pühakiri ja seadussilm;
vastu võttis õiglase teispoole-ilm.
Nii kadus talu toetav eluahel,
siduv lüli sugupõlvede vahel.

Käo kuulutus

Tuu talotarõ peräst hävisi,
kos kägu kur'ält kukman kävi.
Säält peremiis sõ'an hukka sai
ja takkaperrä löüdmätä jäi.

Poig sai mennä Kurõnurmõ kuuli,
ku joba külmäl talvõkuul kuuli.
Vast paar aastat müüdä läts,
ku mörvar per'naasõ tapsõ.

Külämehe' tuud hirmutüüd näivä';
Prassipallu kats kalmu maa'ha jäivä'.
Ku' kägu kuk'man käü hoovi pääl,
sis olõ-i säält luuta inämb hääd.

Ülemvõim

*Post tenebras lux**

Ülalt ülistatud ülemus.
Seadustatud õelus, kurjus.
Suurelt volitatud lurjus.
Valik - vaimupimedus.

Kriminaliseeritud ütlused.
Tõrjutud vabad isiksused.
Nivelleeritud nõutud allujad,
peavoolus pestud andujad.

Toiduahela karm käsuliin.
Mutrikese üllas perspektiiv:
tolerantselt kõigega harjuv,
isiksusena kindlalt nurjuv.

**Pärast pimedust tuleb valgus.*

Avvusammas

NKVD/KGB ajatu vari

**Pavka Morozov - iiskujus seätü müstik,
timäle avvusamba' Vinnen prõllagi püstün.
Teräne tsura, muisti kõik pandsõ,
ku' vai'a - ette kandsõ, organilõ üles andsõ.**

**Piuneerile oll' kodo ja pere üts ilgõ pesä -
Kolõmaalõ kõik, las' tapva imä ja esä.
Oll' Pavka kõrd üts, sis muutu' tõesõs,
küll sääne kipõlt etteotsa tõesõs'.**

**Pavka idan-läänengi kõrgõn hinnan,
timäl joba tosin avvurahha rinnan.
Kuulsust toonu, ao'lukku lännü,
tsura uma esäde suust - kiä nännü?**

Võrrand

**Määratud segment.
Konservatiivne konstant,
segav stagant.**

**Õiged argumendid;
võrdselt jaotatud mündid.**

**Muutuvad väärtused,
ka ohtlikud äärmused.**

**Elu funktsioon:
sisult evolutsioon;
karm olelusvõitlus,
värvikas revolutsioon.**

Pahareti heng

**Jäll' tedä nätti pümme sügüse üün,
ringi kollas' talo asõmil koolnu miis.
Jälgilt uilgas ja lokko lüü,
palas tondilõust näo iin.**

**Eläsi mõtsakurun üts rüüvlipesä -
hobõsõvarga, kiäl kolõtu latsõ'.
Sääl mõtsamajan poig tapsõ esä,
laiba põrmanda alla ta matsõ.**

**Tuu'st veretüüst kõnõldi kavva -
tapõtu miis, autu, alatu.
Võinu timägi löüdü kalmuhavva;
oll' mõrtsukas, kõigi puult põlatu.**

Etnose ekvivalent

Mis ei tapa, sandistab

**Hüljatud talent - haavatud, armistatud,
väheste poolt märgatud, armastatud.
Sandistatu ainsaks süüks - andekus,
oma tööle-tegevusele pühendumus.**

**Kadestatud ande ahistajad - röökijad,
templites talentide peale öökijad.
Alandatud anded - nende hõlpus saak,
ohvreid põrmustav, rahvusele taak.**

**On süüdistajate, pistrike söakad sõnad,
rahvusele tekitanud määratud võlad.
Läheb sajandeid, et sünniks taas talent,
hinnaline, mõõtmatu, etnose ekvivalent.**

Ikulaul

**Üts ori iksõ takan uma jalarauda
ja isändät, kiä piitsa tal andsõ.**

**Kõrragõ kostsõ üts kaugõ hõik
ja kannatusõl tull'gi lõpp -
ori esi kanti kodo-kalmu hauda.**

**Muistu jääs' iks ülläs ja kallis:
olõ-i käsk'ia piits nii vallus,
kiä härdalt uma isändälõ allus.**

**Paar tsilka silmävett vanalt naasõlt,
kiä halõts' hua man esi-innäst,
ku' kirstulõ poeti liivast pinnast.**

Genealoogia

*Rahval on vaja juuri, traditsioonide
kestmist. Jaan Tammsalu*

**Andekad, edukad - sõnaga, eliit,
seob üheks neid veresugulusniit.
Sugupõlvedes ühine eellane,
kauge, kasin, asine eestlane.**

**Hüljata silmamoonus, privaatsus,
seada esile isiku adekvaatsus.
Treffneri, Hellati, Vasara, Tormise -
sugupuu osaks geneetika vormis.**

**Austus, imetlus, etnose vajadus,
anda isiksuse elutöö kajastus;
soov osaleda sugupuu arengus -
kodulugu rikastav kogemus.**

Sabalisõ

**Midä tahtsõ, tuud sai,
lats pidi olõma vait ja pai.
Mõtõldi-tetti kõik ta iist,
nii opati sabagõ miist.**

**Ütsindä jäi. Oll'gi vaba.
Mõista es muud -
ku' liputi egälpuul saba.**

**Õndsa omma sabalisõ:
elopõrgu sabaga saatan
saa, midä igänes saada.**

Olematuse ootus

**Elukaar - süttimata tulekaar
pilkses öös. Vaakuvad vaarid.
Lugemata üllad memuaarid,
taredest taritud pärimused.
Kogudes seisvad raamatud.**

**Vikerkaar - ihade imelised
värvikad hetked. Eduta edulugu:
pigem tühisus kui tühjus.
Sündimata imed ja inimesed.
Aineline rikkus. Noateral etnos.**

**Taevakaar - kõrgusse sööst.
Tee tähtede taha kui maine trööst.
Õnn leiab oodatud olematuse
isade maa kaduvates kalmudes.**

Alanduste aastad

*Vincit omnia veritas**

**Verine ilmasõda seks korraks sai läbi,
Eestile kaotatud riik ja rahvuslik häbi.
Kuulekad petetud mobiliseeritud.**

**Tuhandeid suure riigi surmalaagreis käis.
Sealne tava - piinamine, kirbud ja täid.
Isiksused, alistumatud isamaalased.**

**Räsitud rahvas, varemed, nälg, porised teed:
organites - nomenklatuura ja en-ka-ve-dee.
Hirm, struktuurid, okastraadid.**

**Pärisori kolhoosis teopäevile pandi.
Näljas loomadelt ta normiliha, -piima andis.
Põgenemine. Tühjenevad külad.**

**Ühikad ja ühiskõõgid. Lukus suud ja piirid.
Ülemvõim. Töörinded. Tegus valve ja miilits.
Müraga segatud ajud ja välissaated.**

.....
**Zombi - polnud temagi rumal ja laisk -
oli koputaja, häbitu narakas, raisk.
Paljud omade, eestlaste seast.**

**Lahku, limuk! - kas see aitab?
Nomenklatuura hüvesid praegugi maitseb.
Iga võim neid ringkaitseb.**

**Tõde võidab kõik*

Õnnõlik paar

**Oll' konnatütrel suvõl suur murõ,
kuni löüdse umalõ sõbras kurõ.**

**Kurõpoiss oll' nii illos ja nuur
ja konna armastus ilmadu suur.**

**Ütli armas konn: Sa süü mu ää,
nii om mi' mōlōmbi armul hää.**

**Taha' olla ma su makus saak
ja mi'st saas' sis üts õnnõlik paar.**

Jõuluselgus

*Kaotad usu,
oled kaotanud kõik*

**Laual küünlad, jõuluehted;
album, piibel, paar laululehte.
Jõuluõhtu õnnis rahulolu.
Trööstigem, kel kurvad olud.**

**Oma riik, maailma õnnesaar.
Välkkirgas ellu sissevaatus,
kus laotub iseenda elukaar,
kaasaja karge inimsaatus.**

**Hetk: iialgi, või siiski hilja -
järsku säras vabaduse leek.
Õnn näha maa küpseid vilju,
sügisvärvis rikkal eluteel.**

Laadalõ

Viirü' vangõr Võro poolõ,
liira-laara laada pääle.
Korvin tsia põrsakõsõ,
rõngassaba' roosakõsõ.

Kaup sai kokko, raha pei'ju,
nüüt muutkui õkva puuti.
Laadasaia', aga muudki,
Võro liinast kodo tuudi.

Miä tiidse viil tuust lats,
ku' laadalisõ karmanin
ka üts väiko tubli naps.

Kirgastumine

Lahku vabana külluses

Loojangu värvide varjude taha
kaob olevik, mis jätab meid maha.
Külm ergastav välk-kirgas valgus
paitab palet, kurb kastene kargus.

Kaduv hetk kätkeb põlvnemislugu,
kodu mullast tärganud hõimu sugu,
kestvat kodust pereringi tuge.

Pärandvaimsus - valguse võit,
isade maad noorendav, äratav koit.

Kirkana, vabana lahkume kõik,
kui kutsub kauge igaviku hõik.

Üts helü nii lõputu hell

Kurõnurmõ kuul

Kurk jää's kitsas, rinnun pistse',
võssa kasunu tühermaa.
Kõik ku' koon: peie, ristse -
kurvad Kurenurmõ raa'.

Helises vana koolikell,
kaugõl huutas rongi hõik.
Hetk, helü nii lõpmadõ hell.
Kuul ku' tõsõs - ja kaoski kõik.

Miilde tulõ - kõik, miä ammu;
sekkä nalja, vikur'juttu.
Väiko saa-õi sama sammu,
kesk kiirenevät ruttu.

Lavvan viil süä sa laulat -
võõrustõs vana õpõtaja.
Mõttin tumma' Urvaste havva -
sa sama kooli lõpõtaja.

Kurk jääs kitsas, rinnun pistse',
võssa kasunu külä ra'a'.
Kõik ku' koon: peie, ristse -
Kurõnurmõn kaonu a'a'.

*Mulle võõras on sinu saatus,
sinu nimi, su isamaatus.
Bernard Kangro*

AD 2100

*Veritas odium parit**

**Tulevik tuleb adumatu,
ajavaos kadumatu.
Kodu aimatav kaitsetus:
värvikus, sootus, juurtetus.**

**Häbistatud rahvuslus. Kombetus.
Arutu altruism, isamaatus.
Tõeks tolereeritud meeletus;
mälutus, tumm (ema)keeletus.**

**Saab lahenduse see mõistatus
kui üks ootamatu üllus?
Või aimatav Kolgata julmus.**

**Tõde sünnitab vihkamist. (Terentius).*

Kodokotsin

**Kurõnurmõn kurõ umma,
Kara'suu pääl suurõ kunna;
Sõmmõrpalon sõrrõ liiv,
Vilbusuu ku' tsirgu tsiib.**

**Räägun umal aol oll' es'ki
väiko vana viiveski.
Paadilt paadiga võis kävvä,
kasvai Võro liina vällä.**

**Lartu mõtsa veeren,
Matu oja käärun,
ummamuudu ilma kaeti,
külän ummakiili asju aeti.**

